

Antifont

Visat núm. 6
(octubre 2008)
per Jordi Redondo

Aristòcrata atenès nat cap al 480 aC. Compromès fermament amb la ideologia oligàrquica, fou tanmateix partidari de tota mena d'innovacions. Conreà l'activitat pròpia dels sofistes en obrir una escola de retòrica, va exercir com a logògraf —autor de discursos judicials per encàrrec— i va dissertar sobre qüestions de filosofia, ètica i teoria de la ciència. També va ser capdavanter en els camps de l'antropologia, la psicologia i la literatura. Per la seva implicació en el cop d'estat de 411 aC, que inspirà i encapçalà, va ser condemnat a mort. El seu discurs de defensa, en què no va mostrar cap senyal de penediment, va causar una forta impressió.

En la biografia d'Antifont hom troba a faltar, especialment, els elements més personals. Tucídides recorda com de malfiats eren els atenesos envers ell, fins al punt que per no entrebancar les seves estratègies polítiques, Antifont s'estimava més no comparèixer mai en públic. Tot i ser el primer orador professional d'Atenes, el seu caràcter polifacètic s'estén a moltes altres disciplines. La seva obra està composta per tres discursos judicials, *Contra la seva la madrastra, per emmetzinament, Sobre l'assassinat d'Herodes i Sobre el coreuta*; per les *Tetralogies*, un recull de models retòrics; i per un conjunt de fragments pertanyents als gèneres de la retòrica i l'assaig. Com a orador, va practicar els gèneres judicial i polític, incloent-hi obres destinades a una difusió extraparlamentària, com ara les *Invectives a Alcibiades*. Com a assagista va compondre els tractats *La veritat i Sobre la concòrdia*, a més d'una *Art d'allunyar l'afflicció*. Tota aquesta activitat, unida a la de la seva escola retòrica, li va merèixer el qualificatiu de sofista.

La tècnica argumentativa d'Antifont es basa en els indicis de probabilitat, i es correspon amb una pràctica judicial molt compromesa a causa de la manca de proves materials. L'orador es veia obligat a fer servir argumentacions de caire lògic, aspecte en què la retòrica d'Antifont esdevingué un model. Tant les notícies dels antics com les investigacions dels moderns assenyalen Antifont com a mestre de l'historiador Tucídides. Ambdós comparteixen la rigorositat expressiva, l'afany per la innovació, la tendència a l'ús de termes abstractes i de gran precisió, i la combinació de la llengua tradicional amb la de la literatura i la ciència. L'estil d'Antifont ha estat definit com a arcaic pel fet de tractar-se del primer autor de la prosa atenesa. Tanmateix, la riquesa i varietat en fan un precursor de la prosa d'art, com ho palesen l'ús dels períodes rítmics, l'abundor de neologismes de caire literari i la presència de nombroses figures de dicció.

Recepció a Catalunya

L'Espill de Jaume Roig conté dos passatges que recorden poderosament Antifont. A la tercera part del llibre, primer llegim:

—Beveu, senyor
—dix— l'hipocràs.
Com se'n calàs

una gran tassa,
ell begué'n massa;
lo fort dormir
fon tost morir.

No coneixem cap altre passatge semblant, en tota la literatura antiga, que el següent d'Antifont:

«La meuca de Filòneos, que llavors els abocava el vi de la libació —mentre ells feien vots, ai ciutadans!, pel que no havia d'acomplir-se—, hi vessa la metzina. I en creure, al mateix temps, que feia bé, li'n posa més a Filòneos, potser perquè es pensava que, si li'n posava més, seria més estimada per ell, car encara no s'adonava gens que era enganyada per la meva madrastra, fins que es va trobar al bell mig de la desgràcia; al meu pare, però, li'n posa menys. I, tan bon punt ells acaben de fer la libació, tot prenent a les mans llur propi homicida, beuen el seu darrer glop. Filòneos, doncs, mor de seguida, en aquell mateix instant...» (Antifont, *Contra la seva madrastra, per emmetzinament*, 19-20).

El segon passatge del satíric valencià és encara més clar, i es troba a la primera part del prefaci:

Qui se n'absté
de bé preicar
e declarar
a l'ignorant,
és soterrant,
malvat servent,
lo seu talent,
no res guanyant;
e l'ajustant,
or ell amaga,
en lo món vaga,
e lo temps perd.

El text antifonteu on sembla inspirar-se Roig (la font és: Estobeu, *Florilegi* 16, 29) és aquest:

«Hi ha una contalla conforme un home, tot just veure un altre que recollia una gran suma de diners, li demanava que li'n fes un préstec a interès, però que l'altre no va voler, ans era d'un caràcter aital que desconfiava i no ajudava ningú, i doncs enduguent-se els diners els va enclotar a cert lloc; aleshores, un que quan ho feia el va descobrir li ho va arrabassar, i en arribar una segona volta qui havia colgat els diners no els trobava. Així doncs, quan es lamentava molt de la seva desgràcia, i entre d'altres raons perquè no li n'havia prestat a qui li ho demanava, uns diners que a compte d'ell haurien estat sans i estalvis, i li haurien fet profit a l'altre, en trobar-se l'home que en aquella ocasió li demanava un préstec es planyia de la seva dissort perquè es va equivocar i es penedia de no haver estat amable, sinó esquerp, perquè els diners els havia ben perduts del tot. L'altre l'esperonava a no pensar-hi, ans a considerar que els tenia i no els havia perduts, tot posant una pedra al mateix lloc: "ni tan sols quan els tenies no en feies cap ús, per la qual cosa pensa que no estàs mancat de res"».

La influència de la literatura grega a *L'Espill* ha deixat restes clares de signe divers, per la qual cosa no fóra estrany que Roig conegués, probablement a França, una traducció o versió d'Antifont.

La recepció moderna d'Antifont a Catalunya té un primer punt d'inflexió amb la traducció dels fragments *sofístics* per part d'Antoni Piqué, *Els sofistes. Fragments i testimonis* (Barcelona: Laia, 1988). Se n'han ocupat després: C. Varias, «La venjança del pare en el *Contra la madrastra* d'Antifont» (*Faventia* 20, 1988, 27-31 p.) i J. Redondo, «Antifont dins del gènere de l'oratòria»

(*Treballs en honor de V. Bejarano II*. Barcelona: 1991; 703-707 p.). L'edició de la seva obra dins la sèrie d'escriptors grecs de la col·lecció de la Fundació Bernat Metge ha de permetre una més còmoda introducció dins el pensament i l'art d'Antifont.